

Ali Yaman*
(21.06.2001)

Bugün artık Alevilikle ilgili her konuda olduğu gibi Aleviliğin temel ibadeti olan Cemlerin ve her türlü ayrıntısının da bilimsel yöntemlerle incelenmesi ve değerlendirilmesi zorunludur. Bunun için de araştırmaların bireysel çalışmalar şeklinde sürmesinden çok daha fazla şekilde kurumsal veya ekip olarak acilen Anadolu'nun değişik yörelerinde Aleviler arasında yapılacak alan çalışmalara ve veri toplama işine gereksinim vardır.

Sözlü gelenek yoğun ve canlı olarak hala kitlelerin zihinlerinde yaşamaktadır ancak zaman içerisinde yazılı hale gelemeyen bu bilgiler adeta bir erozyonla karşı karşıyadır. Biz bu konulardaki erozyona karşı ne yapabiliriz diye yaklaşık 6 yıldır sürekli bu konularda veri toplama ve biriktirmekle meşgul oluyoruz. Bunların değerlendirilmesi işine de açıkçası daha az zaman ayırıyoruz. Çünkü geleneksel Aleviliğe ilişkin bilgi alabileceğimiz yaşlı kuşak insanları her geçen gün yitirmekteyiz. Topladığımız verileri değerlendirmekten çok, toplama işine verdiğimiz öncelik de bu yaşlı kuşağa bir an önce ulaşma hassasiyetimizden kaynaklanmaktadır.

Bu amaçla Alevi Ocakları ve işleyişine yönelik verileri zaman zaman yayınlayarak bunların tartışılması ve bu şekilde yeni veriler elde edilmesini de sağlamayı amaçlıyorum. Bu amaçla mesela Alevi Ocaklarına ilişkin bir listeyi hem "Kızıldeli", hem "Yol", dergisinde yayınlamıştım. Bu Ocak listesinde yer alan adlar şu anda 209'a ulaşmış bulunmaktadır. Yinelemeler ve isim benzerliklerine de müdahale etmeksizin, Ocak merkezleri, dedelerinin bulundukları yerler ve taliplerinin bulundukları yerler saptandığı zaman bu Ocak adları çok daha net bir liste haline alacaktır. Dedeler ve taliplerle görüşmelerde bu yöndeki verilerde kaydedilmekte ve tasnif edilmektedir. Geçtiğimiz ay Çepnilerin Ocaklarına ilişkin Balıkesir'in köylerinde ve orta ve doğu Anadolu'daki ocaklara ilişkin de göçederek Bursa'da yerleşmiş bulunanlar arasında bilgi toplamak için bir alan çalışması yapılmış. Mayıs ayında da aynı şekilde iki haftalık bir çalışma Tokat'ın köylerinde gerçekleştirilecektir.

Şimdi gelelim bu makalemizin konusuna. Sizlere öncelikle Cem ibadeti hakkında bilgi vermek istiyorum. Bir sonraki makalemde ise Cem'de oturma düzenine ilişkin iki tablo sunmak ve bunların tartışılmasını sağlamak istiyorum.

Cem ibadeti Aleviliğin temel kurumlarından biridir. Bu sadece dinsel değil sosyal içeriğe de sahiptir. Alevilerin ibadetlerinin temeli bu cem törenlerine dayanır. Dedelerin en önemli işlevlerinden biri de, cem törenlerini yönetmesinde kendini gösterir. Ocakzade dedeler, her yıl düzenli bir şekilde kendilerine bağlı köylerdeki taliplerini ziyaret ederler. Dedelerin bu ziyaretleri, hasat zamanı geçtikten sonra yapılır. Dede bir yere geldiğinde peyik (davetçi) adı verilen bir kişi ev ev dolaşarak dedenin geldiğini ve cem töreni yapılacağını canlara haber verir. Köydeki evlerden biri cem töreni için hazırlanır. Bunun için cemaatin sığabileceği büyük bir salon seçilir. Bazı köylerde bu hep belli yerlerdir. Bu cem töreni (görgü cemi) cuma akşamı, yani perşembeyi cumaya bağlayan gece yapılır. Eğer görgü cemi olacaksa tarîk ve kurban hizmeti de mutlaka vardır. Bazı ocaklarda ise tarîk yerine pençe ile cem görülür. Bunlar daha çok çelebilere bağlı dede, baba veya vekillerdir. Cem ibadetinde Oniki hizmet ve bu hizmetlerin ayrı ayrı sahipleri vardır. Oniki sayısı Hz. Muhammed'in soyunu, yani kızı Hz. Fatıma ile amcasının oğlu Hz. Ali'nin soyundan gelen oniki imamı simgelemektedir. Cem ibadeti Kırklar Cemi'ne dayanmaktadır. Alevilerce Cem, "HAK-MUHAMMED-ALİ DİVANI"dır. Cem ibadetinin bir diğer adı da "halka namazı"dır. Cem'deki halkada esas olan namaz değişiyse kastedilen Buyruk'taki ifadeyle niyazdır, (M. Yaman 2000: 23) Allah'a yalvarmaktır, dua etmektir. Cem'e ayrıca; Ayn-ül Cem, Ayin-i Cem, Cem âyini, Abdal Musa Kurbanı, Birlik Cemi, Dardan İndirme Erkanı, Koldan Kopan Erkanı, Ali Cemi, Görgü Cemi, İçeri Kurbanı, İkrar Cemi, de denir. Kış aylarında, özellikle Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan akşam başlaması esastır. Muharrem ayı dışında Cem İbadeti yapılabileceğine dayanarak "Kırksekiz Cuma haktır." derler. Cem Kurumu'nun içeriği sadece dinsel değildir daha kapsamlıdır.

Cem olayının kökeni nereye dayanmaktadır. Geleneksel görüş Alevilikle ilgili temel toplumsal kurumların tümünü olduğu gibi Cem kurumunu Hz. Muhammed'in Mirac'ı sonrası yapılan "Kırklar Cemi"ne dayandırmaktadır. Buna göre Cem ibadetinin temelleri Kırklar Cemi'nde atılmıştır. Büyük Alevi Ozanlarının Cem'in Kırklar Cemine dayandığına ilişkin birçok deyişleri bulunmaktadır. Mesela Kul Himmet bir deyişinde (Aslanoğlu 1997a: 77) bunu

"Kırklar ile bile âyin-i cemde

Bu aşkın sırrına özendi Ali"

diyerek ifade etmektedir. Kırklar Cemi ile ilgili ayrıntılar hem Buyruk kitaplarında, (Aytekin 1958; M. Yaman 2000) hem de Alevilerin zihinlerinde önemli yer tutar. Özellikle yaşlı kuşak bu konuda oldukça bilgilidir. Gençler ise bu geleneksel bilgiler bakımından hem yaşamak anlamında hem de bilgilenmek anlamında oldukça yetersizdirler ve hatta bir bölümü anlatılanlara şüphe ile

yaklaşabilmekteyse de son zamanlarda yaşanan bilgilenme süreciyle bu eksiklikler giderilmektedir.

Alevilerin sosyal yapısının ve kurumlarının kapalı yapısının doğal bir sonucu olarak Cem ibadetine yönelik küçümseyici ve ahlakdışılık yüklü birçok kulaktan dolma söylentinin ki -bu Sünni halk arasında mum söndü sözü ile ifadelendirilir- yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığı görülmektedir. Alevi olmayan gruplarca Alevilerin farklı bir islam yorumları olduğunun reddedilmesi, bu törenin Alevi olmayanlarca izlenememesi sonucunda Cemlerdeki işleyişin bir türlü anlaşılabilmesi ve Alevi-Sünni grupların karşılıklı önyargılarının bu söylentilerde rol sahibi olduğu söylenebilir. Ancak son zamanlarda bu konuda araştırmacıların verdikleri bilgiler, konunun yazılı ve görsel basında yer alması ve bu cemlerin kapalılıktan kurtulup kentlerde düzenli olarak yapılması sonucunda bu söylentilerin de dayanaksız olduğu anlaşılmaya başlanmıştır.

Cem kurumunun Alevi topluluklarında yüzyıllarca gördüğü işlevleri genel olarak ise şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Dinsel işlevler
2. Sosyal-Eğitsel işlevler
3. Hukuksal işlevler

Cem kurumunun dinsel işlevi ön plandadır. Aleviliğin temel ibadeti bu yolla icra edilir. Cem kutsal bir ritüeldir. Cem'deki işleyişin de temeli Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin de katıldığı Kırklar Cemi ile atılmıştır. Cem, Alevinin inancını oluşturan düzenli bir ibadeti olmaktadır. Cemlerdeki dualar büyük ölçüde Türkçedir. Anadili kırmancı veya zazaca olan Alevi topluluklarda bile - istisnalar olmakla birlikte - Türkçe dualar ve Şah Hatayi, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet vb. Alevi ozanlarının Türkçe deyişleri okunmaktadır.

Cem kurumunun bir diğer yönü de sosyal ve eğitsel işlevidir. Sosyal dayanışmayı sağlamasının yanı sıra, orada gerçekleştirilen ritüel ve anlatılanlar inanca, tarihe gündelik yaşama ilişkin bilgiler de içermektedir. Geleneksel kır yaşamında bulundukları toplum içinde nisbeten daha eğitilmiş ve okumuş olan Dedeler Cemlerdeki sundukları bilgilerle uzun süre bu eğitsel işlevi yerine getirmişlerdir.

Aleviler'de hayat çok sıkı ve birbirini tamamlayıcı kurum ve kurallarla donatılmıştır. Bu sosyal

yaşam en ince ayrıntısına kadar düzenlenmiştir. Dede talip herkes bunlara uymak zorundadır. Örneğin Dede her evde Cem bile yapamaz. Cem yapılacak evde ve evin sahibi ailede bazı özellikler aranır. “Muhammed-Ali Meydanı” ve “ölmeden önce ölünen yer” olarak da nitelenen Cem Meydanı her yönüyle kutsal kılınmıştır. Cem’ler bazı yörelerde sadece Dede evlerinde yapılmaktadır. Bu evlerde büyük bir odada Cem’ler tutulurdu. Hele bazı Dede ailelerinin evleri vardı ki uzun yıllar buralarda Cem yapılması bir gelenek halini almış buralarla ilgili menkıbeler de dilden dile yayılmıştır. Cem’in bu evlerde yapılmasında bir diğer neden de Cem’de Dede’nin görgü zamanı kullandığı “tarîk, erkân, zülfikar, serdeste” vb. adlarla anılan asanın bu evlerde bulunmasındandır. Kutsal olan tarîk asılı olduğu yerden indirilmek için dualar edilir, kurban kesilirdi.

Dede genellikle bu Cem yapılacak evde konuk olurdu. Ancak Dede’nin konuk olacağı ve Cem yapacağı bu evin Cem yapılabilmesine uygun bir odaya sahip olmasının yanısıra ev sahibi aile de yukarıda ifade ettiğimiz üzere titizlikle seçilirdi. Bu aile bireylerinin düşkün olmaması kapı komşularıyla sorunlu olmaması, lokmasının yenebilmesi, o köyde sevilen bir aile olmaları gerekirdi. Yoksa Dede o evde kalamaz Cem yapamazdı. Çünkü Cem’in amacı “eline, diline, beline ve aşına, işine, eşine sahip olmak” şeklinde özetlenebilecek doğruluk ilkelerinin toplulukta yaşatılması, benimsetilmesidir. Dede’nin köye gelişinden Cem’in yapılması ve sonrasına kadar her aşamada bu ilkelerin gözetilmesine önem verilir. Bu konuda titizlik gösterilmemesi topluluğun bu ilkelere inancının ve güveninin sarsılmasıyla sonuçlanabilir. Zaman zaman bu konudaki hassasiyetlere uymayanlarda olmuştur ancak bu yolun kurallarını bağlamamaktadır.

Cem’de Oniki hizmet ve bu hizmetlerin ayrı ayrı sahipleri vardır. Her hizmet sahibi Cem’deki işleyiş sırasında görevini yerine getirir. Her Alevi’nin görgüden geçmesi, hal ve gidişatının muhasebesini yapması, ikrarını tazelemesi ve gerektiğinde topluma hesap vermesi genel kuraldır. Ocakzade dedeler, her yıl düzenli bir şekilde kendilerine bağlı köylerdeki taliplerini ziyaret ederler. Dedelerin bu ziyaretleri genellikle, hasat zamanı geçtikten sonra yapılır. Dede bir yere geldiğinde peyik (davetçi) adı verilen bir kişi ve ev dolaşarak dedenin geldiğini ve cem yapılacağını köylülere haber verir. Köydeki evlerden biri cem töreni için hazırlanır. Bu cem töreni cuma akşamı, yani perşembeyi cumaya bağlayan gece yapılır. Cem’deki oniki hizmet sahipleri ve görevleri şu şekildedir: Dede, cem törenini yönetir. Rehber, cemde görgüsü yapılanlara yardımcı olur. Gözcü, cemde düzeni sağlar. Çerağcı, çerağı (mumu) yakar, meydanın aydınlanmasını sağlar. Zakir, saz çalarak deyişler söyler. Süpürgeci, her hizmetin sonunda, süpürge çalma görevini yerine getirir. Sakka, su dağıtır, lokmalar yendikten sonra temizlik için ibrik, leğen, havlu getirir. Sofracı, kurban ve yemek işlerine bakar. Pervane, cemevine gelenler ve gidenlerle ilgilenir. Peyik, cemin yapılacağını herkese haber verir. İznikçi, cemevinin temizliğine bakar. Kapıcı, cem yapılan yerin kapısında bekler. Hizmet sahipleri ve görevleri özetle bu şekildedir. (M. Yaman 1998)

Cem’deki işleyiş ise şu şekildedir: Cem töreni, dede tarafından görevlendirilmiş yukarıda adları

verilen hizmet sahiplerince, dedenin yönetiminde, belli bir düzen içerisinde yerine getirilir. Dede, cem yapılacak yerin en üst tarafında ve ocak yanında önceden hazırlanmış, ceme katılanların hepsi tarafından rahatça görülebilecek ve duyulabilecek bir yerde bazan serilen postun üzerinde oturarak yönetir. (Aynı yönde bk. Şapolyo 1964: 283; Fırat 1970: 233) Dedenin oturduğu yer dede postu, pir postu olarak adlandırılır. Yanında diğer Dedeler veya zakir/aşık oturur. Bazı bölgelerde zakirlik görevini de Dedeler yerine getirdiğinden ayrıca bir zakir bulunmaz. Toplulukla dedenin oturduğu yer arasındaki meydan hizmetlerin bir bölümü için boş bırakılmıştır. Semah hizmetleri bu alanda görülür. Hizmet sahipleri dedenin karşısında dura durarak, dualarını burada alırlar.

Cem törenine düşkünler alınmazlar. Cem'de ibadet "cemal cemale"dir. İnsanı kabe olarak gören bir anlayış doğaldır ki cemal cemale ibadet edecektir. Oturuş ise halka şeklinde belli bir düzen içerisinde diz üstüdür. Dede zaman zaman destur verdiğiğinde rahat oturulabilir. Görgü cemi bütün taliplerin müsaahipleri ile birlikte görülmesi şeklinde sürer. İfade ettiğimiz gibi oniki hizmet sırasıyla yerine getirilir. Her musahip görülmesinde dede, cemaatten razılık alır. "Bu canlardan razı mısınız?" diye sorar. Cem'de kurban hizmeti de görülür. Semah ve dualar (gülbâng) okunur. Musahiplerin görülmediği cemlerde de musahiplik hizmeti dışında diğer Oniki hizmetler yürütülür. Cem'de işleyiş, dedenin yönetiminde ve diğer hizmet sahiplerinin hizmetleriyle büyük bir disiplin içerisinde yürütülür. Her hizmet sahibi görevini bilir ve eskiden genellikle belli aileler belli hizmetleri yürütmekteydi. Mürşid (Dede) her yıl, geçmişteki Cem törenlerinde verilmiş derslerin ve öğütlerin uygulanıp uygulanmadığını denetlemek ve yeni derslerde bulunmak için cemaati toplar, Cem ibadetini yürütür. Bütün talipler Mürşid, Pir, Rehber huzuruna davet edilir. Bu daveti duyan canlar, musahipleri ile görüşür. Herkes evinde hazırlanıp en temiz elbiselerini giydikten sonra ev halkı ve musahibinin ev halkı ile birlikte, Dede'nin belirttiği zamanda Cem'e katılırlar.

Özetle bir Cem ibadetindeki hizmetlerde aşağıdaki sıra izlenir. Bu sırada yöresel bazı farklılıklar da olabilmektedir. Burada verilen uygulama Karaca Ahmet Sultan'ın oğlu olan Düşkün Ocağı Hıdır Abdal Ocağı'ndaki işleyiştir:

1. Dede, orada bulunanlara eğitici bir konuşma yapar.
2. Zâkirler, sazla deyiş çalıp söyler.
3. Süpürge(car) çalınır.
4. Post serilir.
5. Dargınlar barıştırılır, sorunlar çözümlenir, canlardan rızalık alınır.
6. Oniki Hizmet sahiplerinin duaları verilir.
7. Çerağ (delil) uyandırılır.
8. Tezekâr (ibriktar) tarikat abdesti aldırır.
9. Kurban ve lokmaların duaları verilir.
10. Dede, yol-erkân konusunda canlara bilgi verir.
11. Gerekirse kısa bir mola verilir.
12. Cem mühürlenir (secde yapılır).
13. Üç Dûvazımam okunur (secde yapılır).
14. Üç Tevhîd çekilir (secde yapılır).
15. Miraclama okunur, Kırklar Semahı yapılır.
16. İstek semahları yapılır.
17. Sakka suyu dağıtılır.
18. Mersiyeler okunur.
19. Lokma ve Kurban (Sofra) hizmeti sunulur.
20. Lokmalar yenilip sofra duası edildikten sonra Dede "Duran oturan..." duası verir. Bundan sonra da şu hizmetler yerine getirilir: Süpürge çalınır, post kaldırılır, Oniki hizmet sahiplerinin duası verilir, çerağ dinlendirilir

ve cem ibadeti sona erer. (M. Yaman 1998: 11-12)

Görgüden geçen talipler, aynı zamanda daha önce yaptıkları hataları bir daha tekrarlamamak üzere Hak-Muhammed-Ali meydanında yemin ederler. Görgüden geçtikten sonra manen temizlenmiş olurlar. Ancak bundan sonra Cem'e katılanlar, görgü-sorgudan geçerek temizlenmiş olanların kurban lokmasını yiyebilirler. Ayrıca Cem ibadetinin, hukuksal boyutu yani düşkünlük, kente göç öncesi kırdan yaşayan Aleviliğin sosyal yapısını koruyan ve sürdürebilmesini sağlayan en önemli faktörlerden biri olmuştur.

Aleviler'de suç işleyen düşkün, bu durum da düşkünlük olarak adlandırılır. Düşkün olanlara suçlarına göre değişik cezalar verilirdi. Düşkünlere tarik çalınır, para vd. cezalar uygulanırdı ki, "Buyruk" kitaplarında bu cezalar her suç için ayrı ayrı belirtilmekteydi. Düşkün olanlar cem törenlerine katılamazlar, kurban yiyemez ve yediremezler, toplumdan dışlanırlardı. Ailesi bile o kişiyi bu yanlış davranışından dolayı koruyamazdı. Çünkü yanlış yapan kişiye sahip çıkan da düşkün ilan edilirdi. Ayrıca üç sünnet, yedi farz olarak bilinen esaslara uymayanlara uygulanacak cezalar da "Buyruk" kitaplarında bulunmaktadır. (Aytekin 1958: 114)

Eğer talibin suçu, büyük günahlardan (günah-ı kebair) ise dede'nin bu konuda yapabileceği bir şey yoktur. Buyruk'taki deyimle "Ancak onun davasını mahşerde Hak Taalâ icra eder." (Aytekin 1958: 178) Oysa küçük günahların (günah-ı sagayir) cezalandırılma ve affedilmesine ilişkin koşulların belirlenmesi ve uygulatilmasında dede tam yetkilidir.

Özellikle kırdan kente göç olgusunun sonucunda 1980'lerin sonlarına kadar diğer Alevilik kurumlarında olduğu gibi Cem kurumunun da uygulanmamaya başladığı bilinmektedir. (Erdentuğ 1971: 43, 51; Shankland 1997: 30) Araştırmacılarca görüşülen Alevilerin çoğu kez "Nerede eski cemler" şeklinde eskiyi özlemle andıklarını ve bu eski cemlerde yaşananların zihinlerinde çok büyük izler bıraktığını gözlemlemek mümkündür. Bugün artık cem ibadetinin eski işlevlerinden daha farklı bir yapı kazandığını görüyoruz. Cem törenleri bugün, eskiden sahip olduğu işlevlere oranla daha dar işlevsellığe sahiptir. Yeni sosyo-ekonomik yapı içerisinde cemler özellikle inanç işlevini sürdürmektedir. Özellikle hukuksal boyutu tamamıyla devre dışı kalmıştır.

1990'larla birlikte Alevilik konusunda yaşanan canlanma geleneksel ibadetlere yönelik olumlu bir bakışı Alevi kitleler arasında yaygınlaştırmıştır. Alevilikle ilgili yayınlar, makaleler ve ilgilenenler artmıştır. Bu şüphesiz hem uluslararası hem de ulusal konjonktürle yakından ilişkilidir. Cemevlerinin ve Cem ibadetlerinin yaygınlaşması da bu gelişmelerin ardından yaşanıyor. Daha

önce pek de dile getirilmeyen Dedelere olan gereksinim dile getirilmeye başlanıyor. Giderek Cemevlerinde, Karaca Ahmet Sultan, Şahkulu Sultan, Garip Dede, Erikli Baba, Okmeydanı Cemevi, Yenibosna Cemevi, Gazi Cemevi ve diğer cemevlerinde Dedeler görevlendiriliyor. Hatta Dede yetiştiren okulların kurulması konusu bile tartışmaya açılıyor.

Günümüzde Cemler kentlerde, ya müsait bir evde, ya bir salonda ya da Cemevlerinde yapılmaktadır. Özellikle son on yılda başlayan ve artık büyük ölçüde kentlerde yaşayan Alevilerin yeni gereksinimleri doğrultusunda cemevleri inşa edilmekte, buralarda Alevilerin özellikle inançsal ve kültürel talepleri giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak yaptığımız araştırmalar çerçevesinde gördüğümüz cemevlerinin birçoğunun mimari yapılanmaları bu veya başka projelerin değerlendirmesi veya planlı olmaktan çok rastgele ve plansızdır. Özellikle İstanbul ve Ankara'da yoğunlaşan yoğun bir Cemevi yaptırma faaliyeti dikkat çekmektedir. Artık büyük oranda kentlerde yaşamakta olan Alevi nüfus Cemlere büyük ilgi göstermektedir. Tanınmış Alevi inanç merkezlerinde düzenli olarak hafta içi Perşembe akşamları veya hafta sonu Cem ibadetleri yapılmaktadır.

Yine yurtdışında da cem ibadetleri yoğun olarak yapılmaktadır. Avrupa'da yaşayan ve Türkiye'den yurtdışına davet edilen Dedelerimiz cem ibadetlerini yapmaktadırlar. Hatta Almanya'da Almanca Cem yapıldığı konusunda Alevilerin Sesi'nde makaleler bile yayınlanmıştır.

Aleviler bakımından Cem ibadeti ile ilgili temel sorun bu konuda nitelikli Dede ve oniki hizmet sahiplerinin yetiştirilmesi sorunudur. Bazı yöneticilerin bu hizmet sahiplerinin eksikliklerini eleştirmesi doğaldır ancak bu eksiklikleri gidermek üzere bir çalışma yapılmaması doğal değildir. Bu konuda eğitim kurumları oluşturulması zorunludur. Kısa vadeli yarar sağlayan çalışmaları bırakıp, gelecek 10 yılları ve sonrasını planlamak öngörmek ve buna ilişkin çalışmaları yapmak zorunludur. AABF'ye bağlı bazı derneklerin mesela Mannheim AKM, Stuttgart AKM, vb. Bu konuda kurs açmaları, nitelikli canlar yetiştirmeleri bu çalışmaların ön adımı olarak kabul edilebilir.

* Ali Yaman, Siyasi Tarih alanında İstanbul Üniversitesinde Alevilik'te Dedelik Kurumu konusunda yüksek lisans yaptı, yine aynı üniversitede "Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik" konulu doktorasını tamamlamıştır. Alan çalışmaları ile bilimsel kuşkuculuk içerisinde konuya yaklaşan Ali Yaman birçok uluslararası konferans, panel ve sempozyumlara katılmış, yurtiçi ve yurtdışında yayınlanmış kitap ve makaleleri bulunmaktadır. Gazi Üniversitesi'nce gerçekleştirilen ve TRT 2'de 13 bölüm halinde gösterilen "Erenlerin İzinden" belgeselinde metin yazarlığı ve ülke danışmanlığı yaptı.

KAYNAKÇA:

Aytekin, Sefer (Der.) (1958): BUYRUK, Ankara, Emek Basım-Yayımevi.

Clarke, Gloria Lucille (1998): “Bir Dedenin Kimliğinde Müziğin Yeri Ne Kadardır?” Seçkinlerin Müzik Eğitimi: Türkiye Alevilerinin Manevi Liderlerinin yetişmesinde Müziğin Rolü, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi Müzikoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.

Erdentuğ, Nermin (1971): SÜN KÖYÜ'NÜN ETNOLOJİK TETKİKİ, 2.b., Ankara, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları.

Fırat, M. Şerif (1970): DOĞU İLLERİ VE VARTO TARİHİ, 3. b., Ankara, Kardeş Matbaası.

Kehl-Bodrogi, Krisztina (1997): “Introduction”, SYNCRETISTIC RELIGIOUS COMMUNITIES IN THE NEAR EAST, Collected Papers of the International Symposium “Alevism in Turkey and Comparable Syncretistic Religious Communities in the Near East in the Past and Present”, Berlin, 14-17 April 1995 , Ed. By : Krisztina Kehl -Bodrogi, Barbara Kellner-Heinkele, Anke Otter-Beaujean, Brill, 1997, s. XI-XVII.

Ocak, A.Yaşar (1996): BABAİLER İSYANI ALEVİLİĞİN TARİHSEL ALTYAPISI YAHUT ANADOLU'DA İSLÂM-TÜRK HETERODOKSİSİNİN TEŞEKKÜLÜ, Gen. 2. b., İstanbul, Dergâh Yayınları.

Shankland, David (1997): “Anadolu Kırsalında Alevilik ve Sünnilik”, G. Ü. HACI BEKTAŞ VELİ DERGİSİ, Çev. S. Olgun-Z. Yedigün, sayı: 4, (Ağustos 1997), s. 23-32.

Şapolyo, Enver Behnan (1964): MEZHEPLER VE TARİKATLAR TARİHİ, İstanbul, Türkiye Yayınevi.

TAM VE HAKİKİ İMAM CAFER-İ SADIK BUYRUĞU (1989), Ehl-i Beyt Aşığı Bir Heyet Tarafından Hazırlanmıştır, İstanbul, Mizah Yayıncılık.

Yaman, Ali (1996) : ALEVİLİKTE DEDELİK KURUMU VE İŞLEVLERİ, İstanbul, İ.Ü. SBE., Siyasi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yaman, Ali (1998a): ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK BİBLİYOGRAFYASI, Mannheim, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü.

Yaman, Ali (1999): “Geçmişten Günümüze Kızılbaş Alevi Dedeleri”, I. TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ (22-24 Ekim 1998), Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Merkezi, s. 405-423.

Yaman, Mehmet (1998): ALEVİLİKTE CEM, İstanbul, Ufuk Matbaacılık.

Yaman, Mehmet (Çev.) (2000): BUYRUK ALEVİ İNANÇ-İBADET VE AHLAK İLKELERİ, Mannheim, Mannheim Alevi Kültür Merkezi Yayınları.

Yazıcı, Mehmet (1996) : OSMANLI TÜRK TOPLUMUNUN SOSYAL YAPISINDAKİ ALT DİNAMİKLER : ANADOLU ALEVİLİĞİ, MSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.